

НАТАЛІЯ АВШЕНЮК Інститут
педагогічної освіти і освіти дорослих
НАПН України м. Київ

ВПЛИВ ЗАКОРДОННИХ СТАЖУВАНЬ НА ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК УЧИТЕЛІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Актуальні дослідження в галузі освітньої політики вказують на мінливість світу, в якому громадяни відчують зростаюче почуття невизначеності та відчуження, в умовах постійно змінюваних уявлень про національну ідентичність, мову й глобальне громадянство. Зазначене відображає, за словами французького соціолога Е. Дюркгайма, «почуття аномії» в умовах «вторгнення» у світ глобалізації й культурного імперіалізму, котрі диктують нові економічні, політичні та соціальні умови буття¹. Очевидно, що навчитися співіснувати один з одним - є одним із найважчих завдань, котре потребує вирішення низки проблем і пошуку найефективніших шляхів. Основою цього процесу, на думку британського педагога Д. Денієла, має бути «усвідомлення, що принцип вчитися жити у єдності не повинен базуватися на переконанні про можливість створення вільного від конфліктів світу. Натомість, ми маємо поглибити розуміння конфлікту й удосконалити навички його подолання аби запобігти насиллю чи пригнобленню. Також ми маємо навчитися сприймати відмінності інших людей, і зрозуміти, що вони не змінюватимуться заради нашої прихильності. Адже навчитися жити в єдності означає визнати право людей на їхню «іншість»².

Так, сучасне суспільство розвивається в епоху глобалізації, що посилює взаємозалежність в усіх сферах. Велика когорта учених по всьому світу у своїй прогностичних дослідженнях обґрунтовують тенденцію глобалізації освіти, що характеризується формуванням гібридної світової культури й змішанням національних традицій; взаємодією національних систем освіти; універсалізацією освітніх вимог, характеристик і параметрів; а також створенням глобальної системи освіти.

---

¹ Zajda J. Globalization and schooling: equity and access issues / J. Zajda // *L'éducation en débats: analyse comparée*. - 2010. - Vol 6. - P. 2.

² Денієль Д. Учитесь жить вместе - главная задача на заре XXI века / Д. Денієль // *Перспективы*. - 2001. - Том XXXI. - № 3. - С. 12.

Суттєву роль у процесі становлення глобалізації освіти відіграє крос-культурний (крос-комунікаційний) принцип взаємодії націй, заснований на об'єднанні й синтезі базових положень функціонування інститутів освіти різних суспільств. А отже, глобалізація освіти потребує і відповідного розвитку вчителів, котрий здатен на теоретичному і практичному рівнях відповідати на виклики часу, потреби суспільства та запити індивідів. Адже у переважній більшості настановних документів ЮНЕСКО та інших провідних міжнародних організацій основною метою освіти визначено розширення соціально-економічних можливостей та перспектив кожної особи, за умови забезпечення рівного доступу до якісних освітніх послуг³.

Постає закономірне питання, як одному вчителю забезпечити рівність доступу і якість освітніх послуг за умови, що в класі одночасно навчаються представники різних культур (у широкому сенсі цього слова, тобто, суб'єкти не лише різного етно-національного та релігійного походження, а й такі, що представляють різні соціальні страти, мають тендерні й вікові розбіжності, а також висловлюють різні позиції, погляди, демонструють різні способи мислення), що нині є, найочевиднішим проявом глобалізації освіти.

У цій ситуації змінюється не тільки технологічна база педагогіки, а і її змістовне наповнення. Педагогіка трансформується, насамперед, з огляду на присутність у класних кімнатах великої кількості іноземних студентів, які так чи інакше впливають як на методи навчання, привносячи специфічні особливості навчальної діяльності, так і на зміст освіти. Дійсно, необхідність врахування наявності в аудиторії студентів, що належать до різних культур і національностей, робить зміст освіти і методи навчання багатоваріантними та різноманітними. При цьому дуже важливо враховувати той факт, що трансферт освітніх технологій з одного культурного простору в інший повинен здійснюватися з урахуванням культурних особливостей цього простору.

З метою ефективної адаптації інноваційного досвіду важливо забезпечувати так звану «культурну чуттєвість» процесу трансферту, починаючи з моменту формування уявлення про майбутніх реципієнтів. Теоретики визначають «культурну чуттєвість вчителя» як сукупність його переконань, знань і вмінь, спрямованих на забезпечення культурної конгруентності освітнього досвіду для різних студентів⁴. Д. Гай у своїх працях пояснює, що «культурно чуттєве» викладання учителя, передусім, базується на врахуванні культурних переконань, попереднього досвіду та поведінкових кліше різноманітного учнівського колективу з метою створення найприйнятнішого й найефективнішого для них навчального середовища. За таких умов навчання підкреслюватиме і розвиватиме сильні сторони учнів, а також заохочуватиме їх долати труднощі у пізнанні нового⁵.

З огляду на зазначене, можемо стверджувати, що, вчитель, по-перше, повинен сприймати себе і своїх учнів як особистостей-представників певної культури, а, по-друге, усвідомлювати позитивно-розвивальне значення культурного різноманіття у навчальному процесі.

Проте, аналітичні дослідження, проведені міжнародними і національними організаціями, свідчать про недостатню сформованість у вчителів необхідної «культурної чуттєвості» у структурі їхньої професійної «Я-концепції». Зокрема, у США рівень підготовленості вчителів до роботи у різноманітному учнівському середовищі зазнав серйозної суспільної критики. Так, американська дослідниця

³ UNESCO. EFA Global Monitoring Report 2013/4: Teaching and Learning - Achieving quality for all. - UNESCO Paris, 2014. ; UNESCO. Position Paper on Education Post - 2015. - UNESCO: Paris, 2014. - 12 p.

⁴ Marx H., Moss D. Please Mind the Culture Gap: Intercultural Development During a Teacher Education Study Abroad Program / H. Marx, D. Moss // Journal of Teacher Education. -2011. -№62(1).-P. 36.

⁵ Gay G. Culturally responsive teaching: Theory, research and practice. - New York, NY: Teachers College Press, 2000. - P. 29.

проблем інтернаціоналізації педагогічної освіти Е. Шнайдер зауважує: «попри значну увагу до процесів інтернаціоналізації вищої освіти, програми професійного розвитку вчителів залишаються найменш інтернаціоналізованими у переважній більшості американських коледжів та університетів»⁶. Професор Університету Міннесоти К. Кісок, характеризуючи сучасний стан американської педагогічної освіти, зауважив: «сучасна культура педагогічної освіти надто містечкова і служить задоволенню потреб сусідніх навчальних закладів, розташованих за рогом, а не майбутніх громадян глобалізованого світу»⁷. Крім того, переважна більшість учителів у школах США є білими американцями, монолінгвальними (англомовними) представниками середнього класу європейського походження, що і спричиняє культурні розбіжності між ними та їхніми учнями - представниками 27 національностей, які нині формують національний склад громадян Америки. Такі вчителі, як правило, дотримуються етно-центричних принципів навчання, що негативно впливає на успішність учнів⁸.

Зазначене спонукає науковців переглядати вимоги до професійного розвитку педагогічного персоналу як суб'єктів міжнародної освітньої діяльності, аби їх професійна майстерність уможливила ефективну педагогічну дію у різноманітному учнівському середовищі. Одним із таких документів є «Підготовка американських учителів до епохи глобалізації: імперативи змін»⁹, в якому, зокрема, зазначено, що сучасні вчителі:

- професіонали з розвинутою «культурною чуттєвістю», які визнають, цінують та поважають етнічну і культурну різноманітність шкільної громади й навчають учнів ефективно співпрацювати з представниками різних прошарків суспільства;
- усвідомлюють внесок різних культур у розвиток суспільства, визнають полікультурне середовище класу і використовують відповідні навчальні стратегії для його культурного збагачення;
- визнають різні рівні академічної і соціальної грамотності студентів та допомагають їм їх поєднати;
- розуміють міжнародні проблеми глобального характеру й допомагають студентам осмислити їх;
- пов'язують зміст навчальних предметів з автентичними глобальними проблемами й перспективами;
- виголошують виважені думки про глобальні проблеми й навчають студентів обдумувати їх з різних точок зору.

Посилена увага академічної спільноти до окресленої проблеми увінчалася розробкою «Рамкової програми всебічної інтернаціоналізації педагогічної освіти» в коледжах та університетах США, що поєднує у собі 4 ключових компонента:

- 1) перегляд й оновлення програм педагогічної освіти для забезпечення того, щоб кожен учитель міг ґрунтовно оволодіти щонайменше однією іноземною мовою, а також глибокими знаннями про світову культуру й глобальні проблеми;
- 2) оновлення й розширення програм підготовки вчителів іноземних мов;

⁶ *Schneider A.I.* To Leave No Teacher Behind: Building International Competence into the Undergraduate Training of K-12 Teachers: Summary Report / Ann Imlah Schneider. - Washington, DC, 2007. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.internationaleadvice.org> - Назва з екрану. - Мова англ.

⁷ *Kissock C.* Foreword to Ed. Cushner K., Brennan S. Intercultural Student teaching: A Bridge to Global Competence / Craig Kissock. - Rowman & Littlefield Education: Lanham, 2007. - 246 p. - P. 9.

⁸ *Sleeter C. E.* Preparing teachers for culturally diverse schools: Research and the overwhelming presence of Whiteness / C. E. Sleeter // *Journal of Teacher Education*. - 2001. - № 52(2). - P. 94-106.

⁹ *Devlin-Foltz B., McIlvaine S.* Teacher Preparation for the Global Age: the Imperative for Change / B. Devlin-Foltz, S. McIlvaine. - Longview Foundation for Education in World Affairs and International Understanding, Inc., 2008. - P. 34 - 35.

- 3) імплементація обов'язкового моніторингу за професійним розвитком учителя;
- 4) запровадження щонайменше однієї довготривалої практики крос-культурного характеру для кожного вчителя шляхом: організації навчання чи стажування за кордоном або в закладах полікультурної громади на території США; надання фінансової допомоги для реалізації зазначених стажувань; забезпечення відповідної підтримки, консультування й моніторингу за стажуванням і виробничою практикою задля максимального осмислення набутого досвіду і його використання у подальшій професійній діяльності.

У межах цієї статті ми зосередимо свою увагу на аналізі впливу закордонних стажувань на розвиток у вчителів «культурної чуттєвості» як необхідного компоненту їх Я-концепції для здійснення успішної педагогічної дії в сучасних реаліях шкільного навчання.

Міжнародне стажування, під час якого студенти занурюються в інший культурний контекст, сприяє актуалізації міжкультурних потреб учителів на противагу проходженню практики у місцевих навчальних закладах з різномірним учнівським контингентом. Прихильники міжнародного професійно-педагогічного навчання й стажування за кордоном стверджують, що перебування в іноземній культурі надає унікальну можливість для трансформації етно-центристського світогляду вчителів і налаштування на «культурно чуттєве» викладання¹⁰. Таким чином, досвід занурення у культуру зарубіжних шкіл та педагогічних навчальних закладів постає ключовим аспектом закордонних стажувань у структурі навчальних програм з професійної підготовки педагогів задля розвитку їх міжкультурної компетентності.

Попри значний інтерес до досліджуваної проблеми у США здійснено поодинокі дослідження впливу закордонних стажувань учителів на їх професійний розвиток наприкінці ХХ - початку ХХІ століть, які переважно зосереджуються на:

- утвердженні феномена «занурення у іншу домінуючу культуру» як суттєвої переваги закордонного досвіду, що дає змогу краще зрозуміти як живуть громадяни країни перебування, про що вони думають, які у них ключові цінності тощо;
- тому, що міжнародний досвід занурення дає можливість учителям переосмислити своє розуміння культурних відмінностей з позиції освіти і свого конкретного педагогічного досвіду, що виходять за межі традиційного стажування вдома;
- значному впливі стажування на особистісний розвиток учителів щодо посилення почуття власної ефективності та самосвідомості, зростання когнітивної складової та гнучкості мислення, культурної чуттєвості, а також формування глобального світогляду;
- визнанні програм закордонного стажування як інтенсифікаторів усвідомлення іншої культури, розвитку емпатії до диверсифікованого учнівського середовища та формування міжкультурної компетентності¹¹.

Як бачимо, дослідження програм закордонного стажування вчителів наголошують на винятковій важливості занурення у зарубіжну культуру та культурній рефлексії як під час стажування, так і після нього задля формування й розвитку «культурної чуттєвості» вчителя. Хоча більша частина цих досліджень вказують на те, що каталізатором для особистісного зростання та культурного розвитку виступає зустріч

¹⁰ *Cushner K., Brennan S.* The value of learning to teach in another culture / K. Cushner, S. Brennan. - Intercultural student teaching: A bridge to global competence. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Education, 2007 - P. 1 - 12.

¹¹ *Marx H., Moss D.* Please Mind the Culture Gap: Intercultural Development During a Teacher Education Study Abroad Program / H. Marx, D. Moss // Journal of Teacher Education. -2011. -№62(1). -P. 37.

з незнайомим культурним контекстом під час навчання за кордоном, проте вони не розглядають як саме розгортається процес міжкультурного розвитку вчителів, тобто не аналізують механізми трансформації етно-центричного світогляду вчителя на міжнародний.

Однак саме наприкінці ХХ ст. у 1993 р. американським теоретиком міжкультурного розвитку М. Беннетт було розроблено «Модель розвитку міжкультурної чуттєвості»¹², котра окреслює шість етапів формування міжкультурної чуттєвості, від етно-центричного до етно-релятивістського мислення. Сам автор моделі у своїй праці «На шляху до міжкультурної компетентності» (2004) визначає етно-центричний світогляд як «досвідне усвідомлення своєї культури «центром реальності», за якого отримані особистістю у процесі соціалізації переконання й поведінкові кліше є незаперечними: вони сприймаються як належне». На противагу цьому феномену етно-релятивістський світогляд дає змогу сприймати власні переконання і поведінкові кліше як лише одну із багатьох можливих життєздатних моделей існування.¹³

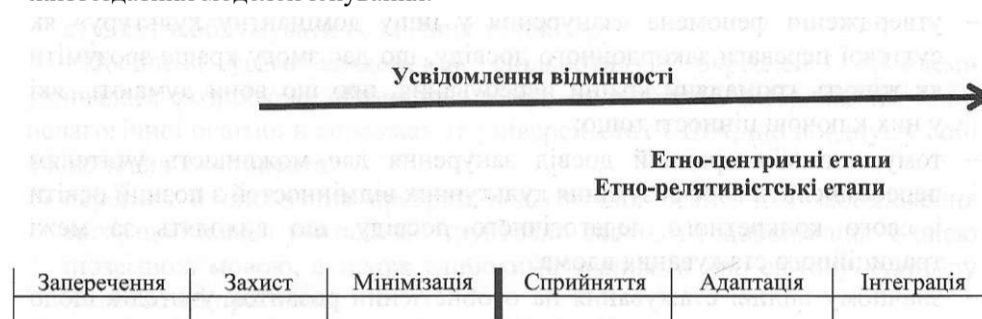

Рис. 1. Модель розвитку міжкультурної чуттєвості (за М. Беннетт)

Цей процес відбувається, на переконання дослідника, завдяки поетапній трансформації свідомості за схемою, що зображена на рис. 1, де виділено *три етно-центричні етапи*, що репрезентують способи подолання культурної відмінності, шляхом заперечення її існування через посилення захисних функцій проти неї та мінімізації її важливості,-

- 1) заперечення;
- 2) захист;
- 3) мінімізація;

¹² Bennett M. J. Towards ethnorelativism: A developmental model of intercultural sensitivity / In M. Paige (Ed.) Education for intercultural experience. - Boston, MA: Intercultural Press, (1993).-P. 21-72.

¹³ Bennett M. J. Becoming interculturally competent / In J. Wurzel (Ed.) Toward multiculturalism: A reader in multicultural education. - Newton, MA: Intercultural Resource Corporation, 2004.-P. 62.

а також *три етно-релятивістські етапи*, які є способами пошуку культурної відмінності шляхом прийняття її важливості через адаптацію перспективи її визнання та інтеграцію цілісної концепції культурної відмінності у визначенні власної ідентичності:

- 1) сприйняття;
- 2) адаптація;
- 3) інтеграція.

Отже, відповідно до представленої моделі, шлях, який обирає особистість для усвідомлення і тлумачення культурної відмінності, визначає напрям формування її світогляду. На нашу думку, важливість цієї моделі полягає в тому, що вона допомагає з'ясувати і пояснити, у який спосіб міжнародний крос-культурний досвід може полегшити процес перетворення світогляду вчителя та сприяти подоланню його культурної несвідомості. Необхідність здійснення міжкультурної комунікації під час закордонних стажувань, зумовлює певний тиск для зміни світогляду особистості, що відбувається завдяки неспроможності традиційного етно-центричного мислення адекватно діяти в таких умовах, тобто вибудувати стійкі соціальні відносини з носіями іншого культурного досвіду, долаючи культурні кордони. Саме тому взаємодія з іншими культурними контекстами, і більш того, занурення в них має стати ключовим елементом процесу трансформації від етно-центричного до етно-релятивістського світогляду особистості сучасного вчителя, що найефективніше відбувається під час навчання й стажування закордоном. Програми професійно-педагогічного стажування вчителів у зарубіжних країнах виступають могутнім засобом їх міжкультурного розвитку та формування умінь «культурно-чуттєвого» викладання.

Використані джерела

1. *Дэниель Д.* Учитесь жить вместе - главная задача на заре XXI века / Д. Дэниель // Перспективы. - 2001. - Том XXXI. - № 3. - С. 12.
2. *Bennett M. J.* Becoming interculturally competent / In J. Wurzel (Ed.) *Toward multiculturalism: A reader in multicultural education.* - Newton, MA: Intercultural Resource Corporation, 2004. - P. 62 - 77.
3. *Bennett M. J.* Towards ethnorelativism: A developmental model of intercultural sensitivity / In M. Paige (Ed). *Education for intercultural experience.* - Boston, MA: Intercultural Press, (1993). - P. 21-72.
4. *Cushner K., Brennan S.* The value of learning to teach in another culture / K. Cushner, S. Brennan. - *Intercultural student teaching: A bridge to global competence.* Lanham, MD: Rowman & Littlefield Education, 2007 - 246 p.
5. *Devlin-Foltz B., McIlvaine S.* Teacher Preparation for the Global Age: the Imperative for Change / B. Devlin-Foltz, S. McIlvaine. - Longview Foundation for Education in World Affairs and International Understanding, Inc., 2008. - P. 34 - 35.
6. *Gay G.* *Culturally responsive teaching: Theory, research and practice.* - New York, NY: Teachers College Press, 2000.
7. *Kissock C.* Foreword to Ed. Cushner K., Brennan S. *Intercultural Student teaching: A Bridge to Global Competence* / Craig Kissock. - Rowman & Littlefield Education: Lanham, 2007. - 246 p. - P. 9.
8. *Marx H., Moss D.* Please Mind the Culture Gap: Intercultural Development During a Teacher Education Study Abroad Program / H. Marx, D. Moss // *Journal of Teacher Education.* - 2011. - № 62 (1). - P. 35 - 47.
9. *Schneider A.I.* To Leave No Teacher Behind: Building International Competence into the Undergraduate Training of K-12 Teachers: Summary Report / Ann Imlah Schneider. - Washington, DC, 2007. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.internationaledadvice.org> - Назва з екрану. - Мова англ.
10. *Sleeter C. E.* Preparing teachers for culturally diverse schools: Research and the overwhelming presence of Whiteness / C. E. Sleeter // *Journal of Teacher Education.* - 2001. - № 52(2). - P. 94 - 106.

11. UNESCO. EFA Global Monitoring Report 2013/4: Teaching and Learning - Achieving quality for all. - UNESCO Paris, 2014.
12. UNESCO. Position Paper on Education Post - 2015. - UNESCO: Paris, 2014. - 12 p.
13. Zajda J. Globalization and schooling: equity and access issues / J. Zajda // L'éducation en débats: analyse comparée. - 2010. - Vol 6. - P. 2.

ВПЛИВ ЗАКОРДОННИХ СТАЖУВАНЬ НА ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК УЧИТЕЛІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Резюме

Розкрито феномен «культурної чуттєвості вчителя» як сукупності його переконань, знань і умінь, спрямованих на забезпечення культурної конгруентності освітнього досвіду для різних учнів в межах однієї класної кімнати. Охарактеризовано вплив закордонних стажувань на розвиток у вчителів «культурної чуттєвості» як необхідного компоненту їх Яконцепції для здійснення успішної педагогічної дії в сучасних реаліях шкільного навчання. Проаналізовано «Модель розвитку міжкультурної чуттєвості» М. Беннетт, яка містить шість етапів формування міжкультурної чуттєвості особистості, шляхом трансформації етно-центричного світогляду на етно-релятивістське. З'ясовано, що необхідність здійснення міжкультурної комунікації під час закордонних стажувань вчителів, зумовлює зміну світогляду особистості, що відбувається завдяки неспроможності традиційного етно-центричного мислення адекватно вибудувати стійкі соціальні відносини з носіями іншого культурного досвіду. Натомість етно-релятивістський світогляд дозволяє сприймати власні переконання і поведінкові кліше як лише одну із багатьох можливих життєздатних моделей існування.

Ключові слова: глобалізація освіти, закордонне стажування, міжкультурний розвиток учителя, «культурна чуттєвість» учителя, модель розвитку «культурної чуттєвості».

STUDY ABROAD INFLUENCE ON TEACHERS' PROFESSIONAL DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Summary

The phenomenon of "teachers' cultural sensitivity" as a combination of his beliefs, knowledge and skills to ensure cultural congruence of educational experiences for different students in the same classroom has been revealed. The influence of study abroad at developing teachers' 'cultural sensitivity' as a necessary component of their Self-concept for the successful implementation of educational action in the modern realities of schooling has been characterized. The "developmental model of intercultural sensitivity" by M. Bennett, comprising six stages of intercultural sensitivity formation by transforming ethno-centric thinking on ethno-relative one is analyzed.

Key words: globalization of education, study abroad, teacher intercultural development, teacher cultural sensitivity, developmental model of intercultural sensitivity.